

Franciscejski kataster in geografski informacijski sistem

Po obsegu velikansko gradivo franciscejskega katastra (samo za slovenski del Štajerske in Koroške je v Arhivu Republike Slovenije ohranjenih 1114 protokolov za posamezne katastrske občine in 1173 originalnih katastrskih map) je bilo doslej v geografiji izkoriščeno le v manjši meri, čeprav je to gradivo do neke mere edinstvena »geografska« predstavitev naših dežel v začetku 19. stoletja, točneje v letih 1824-1826.

Iz številnih uporab franciscejskega katastra v geografiji so bile najpogostejše naslednje štiri:

- proučevanje takratne rabe tal, prvenstveno uporaba sumarnih podatkov po katastrskih občinah,
- proučevanje posestne strukture, predvsem velikosti kmečkih posestev po katastrskih občinah,
- proučevanje morfologije vaških naselij,
- proučevanje omrežja lokalnih in poljskih poti.

V večini primerov je bila referenčna enota katastrska občina, le redko so se podatki uporabljali za proučevanje večjih pokrajin ali pa na nivoju posamezne kmetije.

Eden poglavitnih razlogov za razmeroma skromno (glede na možnosti, ne na rezultate) uporabo franciscejskega katastra v geografiji je bila nedvomno velika množina podatkov ter zelo zamudna transformacija v uporabnejšo obliko. Z razvojem računalniških tehnologij in z naglim razvojem uporabne programske opreme pa se tudi na tem področju odpirajo velike možnosti uporabe podatkov iz franciscejskega katastra.

Če začasno odmislimo zaenkrat še težko razrešljive probleme avtomatizacije zbiranja podatkov iz katastra, je najpomembnejša pridobitev na tem področju koncepcija geografskega informacijskega sistema, kjer nam računalniki omogočajo povezovanje številnih plasti prostorsko relevantnih značilnosti pokrajine med seboj in z atributivnimi bazami podatkov. Že razmeroma »preprosti« programi GIS, ki delajo na malce zmogljivejših osebni računalnikih (npr. IDRISI, ki ga uporabljamo tudi na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU), kaj šele veliki profesionalni programski paketi (ARC/INFO, GDS, GRASS, GEO/SQL idr.) nam omogočajo proučevanje tolik-

šne množice prostorskih podatkov, ki si jih še pred nekaj leti skoraj nismo mogli predstavljati.

V okviru raziskovalnega projekta *Slovenian Styria before the March Revolution 1848* je predvidena tudi uporaba številnih podatkov iz franciscejskega katastra, ki nam bodo nedvomno v precejšnji meri, seveda hkrati z ostalimi sodobnimi viri, omogočili spoznati takratno podeželje. Vključitev franciscejskega katastra v osnovno strukturo geografskega informacijskega sistema (digitalni model reliefa) naj bi nam omogočila naslednje:

- vizualno predstavitev takratne podeželske pokrajine,
- povezanost elementov takratne kulturne pokrajine (naselja, raba tal) s fizično-geografskimi elementi pokrajine,
- vpogled v osnovne zakonitosti razporeditve prevladujočih zemljiških kategorij (območja njiv, travnikov, vinogradov, gozdov idr.),
- vizualno interpretacijo ohranjenih vedut iz takratnega časa in njihova primerjava z realnim prostorom.

Vključitev franciscejskega katastra v geografski informacijski sistem je možno izvesti na najmanj petih nivojih:

- na nivoju parcele (osnovni parametri: številka parcele v katastrski občini (ker tudi današnji zemljiški kataster izhaja iz franciscejskega, je preko parcelne številke možna povezava obeh katastrov); lega v prostoru (s pomočjo centroidov ali meje parcel s koordinatami točk); lastnik (ime, kraj bivanja, koordinate kraja bivanja); zemljiška kategorija; velikost; boniteta; katastrski dohodek idr.),
- na nivoju gospodarske enote (kmetija, srenjska, graščinska, cerkvena idr. posest) (osnovni parametri: lokacija v prostoru; ime lastnika; naselje; seznam pripadajočih zemljiških parcel; velikost enote; katastrski dohodek enote; prostorska razporeditev posesti na nivoju katastrske občine po osnovnih geokoloških enotah idr.),
- na nivoju naselja (osnovni parametri: lokacija v prostoru; lokacija gospodarskih enot; zemljiška razdelitev; lokacija in morfologija zgradb; geokološke značilnosti lokacije; seznam gospodarskih enot; domača imena kmetij idr.),
- na nivoju katastrske občine (osnovni parametri: lokacija naselij; razporeditev zemljiških kategorij po geokoloških enotah; zemljiška razdelitev; omrežje lokalnih in poljskih poti; krajevna in ledinska imena, idr.)
- na nivoju širše regije (osnovni parametri: poselitveni vzorec; osnovna razporeditev zemljiških kategorij glede na geokološke enote; omrežje poti; osnovna razporeditev zemljiških kategorij; krajevna in ledinska imena idr.).

V okviru raziskovalnega projekta *Slovenian Styria before the March revolution 1848* se kljub mikavnosti tematike ne moremo spustiti dlje kot do nivoja naselja in še to zaenkrat le s posameznimi primeri. Na tem nivoju bi bilo iz franciscejskega katastra možno vključiti v geografski informacijski sistem naslednje informacije:

- lokacija gospodarskih enot (kmetij idr.),
- lokacija stavb in njihova morfologija,
- lastništvo gospodarskih enot,
- vzorec zemljiške razdelitve oziroma lokacija kosov zemljišč glede na geokološke enote,
- struktura gospodarskih enot (deleži zemljiških kategorij, usmerjenost gospodarstva idr.).

Iz vključitve franciscejskega katastra v geografski informacijski sistem bi lahko dobili naslednja spoznanja o proučevanjem naselju:

- povezave med geokološkimi značilnostmi pokrajine, raba tal in fiziognomskimi značilnostmi takratne kulturne pokrajine,
- povezave med geokološkimi in nekaterimi osnovnimi socialnogeografskimi značilnostmi takratne vasi,
- gospodarske značilnosti takratne vasi (velikost kmetij, dohodek in usmerjenost kmetij, socialna diferenciacija vasi idr.),
- nastanek takratne in današnje kulturne pokrajine (zgodovina kolonizacije idr.).

Summary

Emperor Francis' Cadastre and Geographic Information System

The introduction of the large amount of data from the Emperor Francis' cadastre into the geographic information system makes possible the following analysis:

- visual representation of the countryside from the beginning of the 19th century
- the analysis of relations between cultural (settlements, land use) and natural elements of the region
- distribution of prevailing land categories.

The inclusion of data from the cadastre into the geographic information system can be done on at least five levels:

- lots
- economic unit (farm, estate, common land)
- settlement
- cadastral commune
- larger region.

The introduction of data from the Emperor Francis' cadastre into the geographic information system could result in a better knowledge of relations between following characteristics:

- geocological characteristics, land use and visual characteristics of the cultural landscape
- geocological and socio-geographical characteristics of villages of that time
- economic characteristics of villages of that time
- development of the cultural landscape.